חנוכה

א. תנו רבנן[1] מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך . . פליגי בה תרי אמוראי . . חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

פשטות הלשון „פליגי[2] בה תרי אמוראי" איז מער נוטה, אז די פלוגתא פון די צוויי אמוראים איז ניט נאָר אין די טעמים פון ב"ש וב"ה, נאָר ס'איז אויך אַ נפק"מ להלכה.

און אַזוי איז טאָקע מבואר אין כמה ספרים ופוסקים[3], אז די מחלוקת צווישן דעם רמב"ם[4] און תוספת[5]

— צי (כדעת התוס', אז) „מהדרין מן המהדרין" איז אַ הוספה נאָר אויף דעם ענין פון „נר איש וביתו" (איין נר פאַר אַלע בני בית), אַז „מהדרין מן המהדרין" צינדן די צווייטע נאַכט חנוכה צוויי ליכט (פאַר אַלע בני בית); אדער (כדעת הרמב"ם) אַז דאָס איז אַ הוספה אויך אויף „והמהדרין נר לכל אחד ואחד", אַז „מהדרין מן המהדרין" נוסף אויף דעם וואָס מ'איז מדליק „נר לכל אחד ואחד", איז מען „מוסיף והולך" (אדער „פוחת והולך") אין דעם מספר הנרות (פאַר יעדערן פון די בני בית) —

איז תלוי' אין די צוויי דיעות פון די אמוראים הנ"ל:

לויט דער ערשטער דיעה אַז „טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין", צינדט מען ניט אַן פאַר יעדערן פון די בני בית באַזונדער (נאָר בלויז „נר איש וביתו"), כדי עס זאָל זיין אַ היכר אַז דער ריבוי הנרות איז כנגד הימים — נכנסין אַדער יוצאין (און ניט ווייל ס'זיינען פאַראַן מער אַדער ווייניקער בני בית)[6]:

און לויט'ן צווייטן מ"ד אַז „טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין", דאַרף מען ניט האָבן קיין היכר אויף דעם מספר הימים, ולטעם זה זיינען „מהדרין מן המהדרין" מוסיף אויך אויף „מהדרין נר לכל אחד ואחד".

מ'קען אָבער זאָגן, אַז די נפק"מ צווישן די צוויי טעמים איז ניט נאָר ווי מ'זאָל לערנען דעם דין פון „מהדרין מן המהדרין" (כפי' התוס' אדער הרמב"ם), נאָר אויך לפי מנהגנו — ווי דער רמ"א פסק'נט[7] „וכן המנהג פשוט", אַז

---

1) שבת כא, ב. — לאחר זמן ר"ל אנציקלופדי' תלמודית כרך טז (ירושלים תש"מ), ושם בערך חנוכה הובאה שקו"ט כו' בכמה ענינים דלקמן. וש"נ.

2) בשאילתות סוף שאילתא כו (שלפנינו) ליתא הלשון „פליגי". ושם עוד שינוים. אבל ראה שאילתות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאילתא כז. וראה הלשון בר"ף ורא"ש שם. ובמס' סופרים פ"כ ה"ה: ונרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין כעין ימים היוצאין. וראה לקמן הערה 19.

3) ס' הנותן אמרי שפר (למהראנ"ח) פ' וישב — הובא בברכ"י או"ח רסתרע"א. פר"ח וביאורי הגר"א שם.

4) הל' חנוכה רפ"ד.

5) שבת שם ד"ה והמהדרין.

6) כבתוס' שם שכתבו „דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים".

7) סי' תרע"א ס"ב.

יעדערער פון בני הבית צינדט אָן נרות חנוכה אוֹן איז מוסיף והולך — איז אָ נפק״מ אין הלכה למעשה צווישן די צוויי טעמים[8].

ב. וועז איינער האָט אַנגעצונדן די צווייטע נאָכט נאָר איין נר (מאיזו סיבה שתהי׳) — קען מען קלערן, וויפל נרות זאָל ער צינדן די דריטע נאָכט:

לויט דעם ערשטן מ״ד, אַז „טעמא דב״ה כנגד ימים היוצאין״, איז פשוט, אַז ער דאַרף אָנצינדן דריי ליכט כנגד ימים היוצאין: אָבער לויט דעם צווייטן מ״ד אַז „טעמא דב״ה דמעלין בקדש ואין מורידין״, איז געוגס אַז ער וועט אָנצינדן בלויז צוויי ליכט, ווייל אויך דעמאָלט איז ער מקיים דעם הידור פון „מעלין בקדש ואין מורידין״.

אָט די נפק״מ איז בלויז אין אָ פאַל פון „בדיעבד״, וועז מ׳האָט פריער ניט מקיים געווען די מצוה בהידור: ס׳איז אָבער אָ נפק״מ אויך אין אָ פאַל וועז אין די פריערדיקע נעכט האָט ער יע מקיים געווען מצות נר חנוכה „מהדרין מן המהדרין״:

וועז איינער האָט געגוג שמן וכיו״ב נאָר אויף צוויי נרות בליל שלישי דחנוכה — וויפל נרות זאָל ער צינדן?: לויט׳ן ערשטן מ״ד דאַרף לכאורה אויסקומען, וויבאַלד אַז ער קען סיי ווי ניט מקיים זיין די מצוה „כנגד ימים היוצאין״, איז געגוג[10] ער זאָל צינדן איין ליכט צו מקיים זיין עיקר המצוה „נר איש וביתו״ וויל דורך מוסיף זיין נאָך אַ ליכט וועט ניט צוקומען אין הידור המצוה (וויבאַלד אַז ער האָט ניט נרות „כנגד ימים היוצאין״)[11]:

משא״כ לויט׳ן צווייטן מ״ד אַז „טעמא דב״ה דמעלין בקדש ואין מורידין״, דאַרף ער אָנצינדן צוויי ליכט, אע״פ אַז ער וועט דערמיט ניט מקיים זיין דעם הידור בשלימות — דעם „מעלין בקדש״ — איז ער עכ״פ מקיים דעם „ואין מורידין״ — ער צינדט ניט וויניקער ווי דעם מספר (צוויי ליכט) וואָס ער האָט געצונדן בליל שני[12].

ג. בעומק יותר יש לומר, אַז עס איז דאָ אָ חילוק צווישן די צוויי מ״ד אין דעם גדר השייכות פון „מהדרין מן המהדרין״ צו מצות נר חנוכה:

דער חילוק בפשטות צווישן זיי איז: לויטן ערשטן מ״ד זיינען די טעמים פון ב״ש וב״ה פאַרבונדן מיט ימי החנוכה — כנגד ימים הנכנסין אָדער כנגד ימים היוצאין: משא״כ לויט דער צווייטער דיעה, זיינען די טעמים פאַרבונדן מיט אָ „זייטיקן״ ענין (פרי החג, הנהגת האדם בקודש).

בסגנון אחר: א) דאָס איז אָ דין אין דעם „גברא״: דערמיט וואָס ער איז מוסיף והולך בכל לילה אין מספר הנרות (אָדער פוחת והולך כדעת ב״ש), קומט צו אָ הידור אין זיין (דעם גברא׳ס)

---

8) ראה גם שפת אמת שבת שם שקו״ט בהנפק״מ בין ב׳ המ״ד.

9) ראה גם צפע״נ מהד״ת נט, א (נעתק בצפע״נ כללי התוהמ״צ ערך חנוכה).

10) ויתרה מזה י״ל דאסור להדליק שנים — דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

11) ולדעת הכתב סופר (שו״ת או״ח סקל״ה) אסור לגרוע מן המנין דלילה זה. ע״ש.

12) וגם להדיעות דצ״ל מעלין דוקא אבל „בשוין נמי אסור״ (ר״ן למגילה כו, א. מאירי שם. דיעה הראשונה בשו״ע או״ח סקנ״ג ס״ד) — הרי בנדו״ד שאי אפשר לו להעלות, ולאידך — מחוייב בהדלקת נ״ח (משא״כ גבי ס״ת שבמגילה שם כז, א), פשוט שטוב יותר להדליק ב׳ נרות (בשווה ללילה שלפנ״ז) מלהוריד ממש. — ועצ״ע בליל ד׳ ויש לו רק לשני נרות.

קיום המצוה, די נרות (וועלכע ער איז מוסיף) זיינען אבער בגדר של „רשות"[13].

ב) דאס איז א דין אין דער מצוה גופא[14], די נרות וועלכע ער חפצא דמצוה[15] (דמצות נר חנוכה)[16].

[ומפרשים זאגן די נפק"מ להלכה צווישן די צוויי: וועלכן מ'האט עם גע־ براכט די נרות הנוספים נאכן בענטשן אויפ'ן נר הא' — צי מ'איז מברך אויף די נרות דההידור (כידוע די מחלוקת האחרונים בזה[17])].

און דאס איז דער חילוק צווישן די צוויי מ"ד:

לויטן ערשטן מ"ד אז „טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין" — א טעם פארבונדן מיט די ימי החנוכה און מיטן נס חנוכה (אויף וועלכן מ'האט מתקן געווען מצות נר חנוכה) — זיינען די נרות שמוסיפים בכל יום א טייל פון חנוכה ומצות נר חנוכה, די נרות זיינען נרות מצוה פון חנוכה (און ווי דאס איז אויך בפשטות, אז דורך דער הוספה בנרות ווערט אויך נתפרסם ווי יעדן טאג איז צוגעקומען אין דעם נס הנרות)[18]:

משא"כ לויטן צווייטן מ"ד, אז „טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין" — טעמים וואס האבן ניט קיין שייכות בתוכן צו ימי ונס חנוכה[19] — איז דער „מהדרין מן המהדרין" בלויז א הוספה והידור אין דער הנהגה בכלל פון דעם גברא (ער זאל זיין א מעלה בקודש כו')[20], אבער ניט אין דער חפצא פון דער מצוה.

---

13) לשון הרמ"א בדרכי משה סי' תרעד (מהג"מ). ביאורי הגר"א סתרע"ו ס"ה.

14) וי"ל דזהו החילוק בין „מהדרין" או „מצוה מן המובחר": „מהדרין" מדבר בהגברא, ו„מצוה מן המובחר" — בהחפצא. ועפ"ז תומתק הוספת הרמב"ם שם „והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר כו'".

15) ולהעיר שבטור ושו"ע שם (סתרע"א ס"ב) לא הובא שיש „מצות נ"ח" ויש „מהדרין כו'". ומפשטות הלשון „כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך כו'" משמע, דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה. וראה הערה 17.

16) מלשון הרמ"א (סי' תרע"ד ס"א) ד„עיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ" — אין הכרח דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין „רשות" — שהרי כותב „כ"כ" (ובפרט שלא כתב כלשונו בד"מ מהג"מ „רשות" (הנ"ל הערה 13)), כ"א שגם הם נעשים חלק מהמצוה, אלא שבזה אפשר ב' אופנים: א) דחל עליהם שם המצוה ומ"מ אינם כעיקר מצותו (ואין מברכין עליהן בפ"ע?). ב) דנעשים כעיקר המצוה. וראה בהמצויין בהערה הבאה.

17) ראה אנציקלופדיא שם ע' ערב. וש"נ. אלא שבכמה אחרונים (ש"נ) הסברא לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא, „היכן צונו דלא הוה רק למהדרין" (לשון הפרמ"ג א"א ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א (שבהערה 13).

18) ראה פנ"י שבת שם ד"ה פליגי בה. שו"ת גליא מסכת או"ח ס"ו. וראה לשון הלבוש שם סתרע"א ס"ב.

ולהעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך מברכינן אניסא כל יומא ויומא כו' הואיל ובכל יום ויום הי' הנס מתחדש באותו פך של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש „מתשובה אשכנזית"). אבל ע"פ מש"כ בביאורי הגר"א הנ"ל (הערה 3) דדעת הרי"ף היא כמ"ד הב' מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש, מובן דלדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכ"י (כבפנ"י כו' הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כ"א רק מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגברא (ראה לשון הב"י שם. ולהעיר מצפע"נ שם).

19) בשו"ת גליא מסכת (וראה גם פנ"י) שם ועוד דב' הטעמים צריכים זל"ז, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקודש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסין. וכן משמע במס' סופרים (הנ"ל הערה 2). אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור — „עיקר טעמייהו על פי פרי החג ומעלין בקודש . . אין ענין פלוגתתן נוגע ונובע מקורו מיסוד ושורש נס של חנוכה" (שו"ת שם). ואכ"מ.

20) ראה חדא"ג מהר"ל שבת שם: מ"מ מצד

ד. עפ"ז תומתק די הדגשה וארויכות פון רש"י בפירושו אין דער סוגיא, וז"ל: „פרי החג, מתמעטין והולכים בקרבנות דפ' פנחס. מעלין בקדש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם"[21].

לכאורה איז ניט גלאַטיק די אריכות „בקרבנות דפ' פנחס"[22], און למאי נפק"מ אז „מעלין בקדש כו'" (א) לערנט מען אפ „מקרא"[23], און (ב) דער לימוד איז „במנחות בפרק שתי הלחם"?

וי"ל — רש"י איז מדגיש אז לויט דעם מ"ד זיינען די טעמים פון ב"ש וב"ה ניט פארבונדן מיטן פרט פון חנוכה ונס חנוכה:

„פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפ' פנחס" — דאס האט ניט קיין שייכות מיט חנוכה: „מעלין בקדש ואין מורידין, מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם" — דאס איז (א) א לימוד והוראה בתורה שבכתב (וחנוכה כולה היא מדברי סופרים), (ב) וועלכן מ'לערנט ארויס „במנחות בפרק שתי הלחם" — א הוראה כללית בנוגע ענינים וועלכע רעדן זיך במנחות כו' (ניט א שייכות צו חנוכה).

ה. לויט דער הסברה אין דער פלוגתא איז מובן, אז די צווייטע נפק"מ (שבסעיף ב) הנ"ל — וועז איינער האט בלויז צוויי נרות בליל שלישי דחנוכה, צי ער זאל צינדן איין ליכט אדער צוויי — איז ניט מוכרח.

אויך לויטן מ"ד אז „טעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין", זאל ער צינדן בליל שלישי צוויי ליכט (אויב ער האט ניט געניג שמן אויף דריי) — ווייל כאטש ער האט ניט די שלימות ההידור וויפל מ'דארף האבן בליל שלישי, זאל ער פונדעסטוועגן צינדן עכ"פ כנגד א טייל פון די ימים היוצאין, ווי באלד אז דער־מיט איז ער מוסיף אין דער עצם המצוה, די נרות חנוכה זיינען בייא אים מער בשלימות, און זיינען מפרסם (ניט נאר דעם עיקר נס הנרות, נאר) אויך די הוספה אין דעם נס לגבי דעם ערשטן טאג[24]

נאר ס'וועט זיין א נפק"מ אין א פאל וועז ער האט ניט געניג שמן אפילו צו טאן דעם הידור פון פריערדיקן טאג — לדוגמא, וועז בליל שמיני האט ער ווייניקער ווי זיבן נרות —

א נפק"מ באופן הפוך מהנ"ל:

לויטן ערשטן מ"ד „כנגד ימים היוצאין", ווי באלד דאס איז א חלק פון גוף המצוה דנרות חנוכה, דארף ער אנצינדן וויפל ער האט, כדי צו מוסיף זיין וויפל ער קען אין דער מצוה דנר חנוכה, כנ"ל:

לויטן צווייטן מ"ד, אז „טעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין" — וואס די נרות שמוסיפים האבן ניט קיין שייכות צום עצם המצוה דנרות חנוכה — איז

האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו'. וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר נר חנוכה (ע' כא ואילך).

21) צט, א.

22) בפשטות י"ל דבא להדגיש דמתמעטים והולכים בקרבנות, היינו דמצינו הענין דפוחת והולך בקודש (ראה חדא"ג מהרש"א שם. פנ"י שם. ועוד), אבל עדיין צריכה ביאור ההוספה „דפרשת פנחס".

23) ואולי י"ל דרש"י בא לפרש שיש בזה חיוב ומה"ת [ולא כבברכות כח, א: גמירי מעלין כו' (וראה ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג: שמעתי שמעלין כו'). וראה שד"ח כללים מערכת מ"ם כלל קצד. מאסף לכל המחנות או"ח סכ"ה סקי"ב — הדיעות בכמה פרטים בזה]. ועפ"ז מתורצת קושיית הפוסקים (הנ"ל הערה 17) דאין לברך על הידור.

24) ואין לבטל ודאי זה מפני חשש תקלה לאחרים (דלעיל הערה 10).

מסתבר, אז ער זאל אנצינדן בלויז „נר איש וביתו", דעם עיקר המצוה.

אויב ער איז מוסיף על עיקר המצוה, וועט אויסקומען, אז ער איז עובר אויף „ואין מורידין": משא"כ אויב ביום זה איז ער מקיים דעם עיקר המצוה כתיקונה — „נר איש וביתו".

(משיחת מוצאי ש"ק פ' מקץ תשל"ט)